
**Tammy Turner-Vorbeck,
Monica Miller Marsh
OTHER KINDS
OF FAMILIES:
EMBRACING DIVERSITY
IN SCHOOLS**

Teachers College Press, NY, Columbia University, 2008., 216 str.

Knjiga se bavi pitanjima multikulturalizma obitelji u školskim kurikulumima i praksom razvijanja dijaloga s različitosti kao fenomenom u američkom društvu, kulturi i školstvu. Naime, odgojno-obrazovna i socijalna pitanja obiteljske različitosti danas su u svojem utjecaju na promjene demografske i obiteljske strukture dosegla kritičnu točku. Tradicionalnih obitelji, čiji se normativni koncept tipičnoga obrasca učvrstio u zapadnim kulturama, sve je manje. U Sjedinjenim Državama, primjerice, njihov je udio u općoj obiteljskoj populaciji pao ispod 50%. Pa ipak, prevladavajući oblici tzv. *nestandardnih* obitelji ostaju i dalje nepriznatima i podcijenjenima, to više što se o ovoj tematici sustavno izbjegava raspravljati. Stoga, u nastojanju da odgojno-obrazovna i društvena pitanja obiteljske različitosti rasprave na razini koju ta problematika doista zaslužuje, autorice ove knjige mobilizirale su stručnjake (znanstvenike i predavače s američkih sveučilišta i praktičare iz škola) u nastojanju da odgovore na pitanje što znači živjeti kao član "drugačije vrste obitelji".

Kritički se propitkuje stav prema tradicionalnom modernističkom diskursu obitelji, koji različitost i perspektivu dru-

goga uvijek definira u odnosu na vladajući svjetonazor većine, pa u tome smislu i promišljanje o tome kako biti različit, zapravo, znači "platiti visoku osobnu cijenu da se bude drugačiji".

Knjiga je podijeljena u dva dijela. U prvih pet poglavlja autori kroz osobne pripovijedi, studije slučaja i priče osvjetljavaju *drugačije oblike* obitelji i iznose svoja iskustva tijekom školovanja. O pitanjima samohranih roditelja, obitelji miješanih rasa, posvojitelja i useljeničkih obitelji govori se iz autentičnih perspektiva roditelja, učitelja, ravnatelja, školskih savjetnika i učenika.

U drugom dijelu knjige (šesto do deseto poglavlje) prikazi su empirijskih i teorijskih analiza obitelji u okviru američkoga školskog kurikula i kulture, čija se uporišta nalaze u sociokulturnim, kritičkim, sociološkim i interpretativnim teorijama, ali i u zakonodavstvu. Govori se o nužnim promjenama u etničkim i filozofskim dimenzijama prakse, o načinima na koje se posvajanje djece predstavlja u dječjoj literaturi; upozorava se na potrebe homoseksualnih obitelji, iznose se iskustva o načinu kako se vidi i govori o obitelji beskućnika u školi i kulturi te se progovara o službenom, skrivenom i *nul* kurikulumu obitelji u školi.

Na kraju svakoga poglavlja nalazi se sažetak uz pitanja za razmišljanje, kojima se nastoji pomoći čitatelju da se dublje suoči s problematikom obiteljske različitosti.

Elizabeth Heilman (Michigan State University) u prvom poglavlju govori o hegemoniji pojmovnog određenja (normalne) obitelji i onome što ta definicija ne obuhvaća: obitelji miješanih rasa, posvojiteljske, homoseksualne i useljeničke obitelji, obitelji pomajke/poočima. Takva iskustva izazivaju društveni stres i složene promjene u društvenim institucijama, implicirajući koji se tip obitelji, sasvim "prirodno", čini normalnijim, boljim.

U tradicionalnom konceptu normalnost je kategorija dokaziva statističkim ekvivalentom *srednje vrijednosti* (tipična

prosječna nerastavljena dvoroditeljska obitelj s dvoje djece), dok se standardnom devijacijom označavaju sva odstupanja od stereotipa (svi drugi oblici obitelji). Autorica naglašava ulogu mehanicističkoga pristupa u oblikovanju stavova prema fenomenu različitosti kao predmetu znanstvenog istraživanja i upozorava: *prevlast stereotipa iz jednoga konteksta lako se prenosi u svaki drugi, iz realnog u onaj znanstveni*. Obitelj kao ideal jednoumlja i izvor stigme važan je problem, pa istraživanja trebaju uključiti mnogo šira razmatranja mitova i hegemonija obitelji, u čemu pomažu strategije razumijevanja različitosti.

O useljeničkom pitanju, kao vrućoj političkoj temi, raspravlja A. Y. Fred Ramirez (California State University). Iako je SAD društvo useljenika, koji su na teritorij Sjedinjenih Američkih Država dolazili u različitim razdobljima američke povijesti, u kulturnoj se praksi javlja problem tzv. *dvostruke optike*: uvijek se nove useljeničke grupe stigmatiziraju i okrivljuju za državne poteškoće i probleme. Budući da je ovaj proces kontinuiran, pitanje je to od životne važnosti i za današnje učitelje. Prema mišljenju autora, treba izgrađivati pozitivnu praksu koja se temelji na boljem međusobnom poznavanju, razumijevanju kultura, komunikaciji i dijalogu. Istraživanja (Gollnick i Chinn, 2006.) govore upravo o tome: *nužnosti angažiranja obiju strana*.

Iskustva škola koje se pripremaju za različitosti i obrazuju roditelje o kulturi američkoga odgojno-obrazovnog sustava i nastavnika koji o useljeničkim zajednicama, njihovim obiteljima i kulturi uče jesu pozitivan primjer takve prakse. To je situacija kvalitetno drugačija od onih školskih sredina koje prakticiraju asimilaciju ili disperziju imigrantskih kultura upornim na-

stojanjem na prihvaćanju američkih kulturnih normi i životnoga stila.

Teresa J. Rishel (Kent State University) u trećem poglavlju knjige govori o obiteljima čija gledišta, ponašanja i životna iskustva nisu u skladu s američkim *mainstreamom*, a ishodište imaju u niskom socioekonomskom statusu, što im stvara poteškoće u školovanju. Autorica revidira načine kojima ideologija i kultura određuju očekivanja ljudi i vode do toga da u nekim pojedincima većina vidi ono što želi vidjeti, a ne ono što oni jesu. Legitimno znanje rezultat je složenih odnosa moći, pa unutar toga konteksta treba promatrati školu, crkvu, obitelji i popularnu kulturu (novine, knjige, filmove, glazbu) i njihovu ulogu u promicanju, za društvo važnih, ideja i vrijednosti. Budući da je škola po sebi i sama društvena zajednica, ona postaje prostorom ideološke prakse. Upozorava se na važne razlike između pogrešne percepcije, dezinformacija i malograđanstine, koje mogu imati loš utjecaj na obitelji, oblikujući stvarne i skrivene načine na koje one shvaćaju i doživljavaju obrazovanje. Evidentna je uzročno-posljedična povezanost ideologije i školovanja te školovanja i obrazovnih vrijednosti u kojima je prisutno tiraniziranje dominantnim vrijednostima.

U četvrtom poglavlju Lisa Rieger, nastavnica s dugogodišnjih iskustvom, piše o tome kako biti otvoren za potrebe obitelji u kulturi škole u kojoj je uobičajeno da učitelji češće izbjegavaju biti u doticaju s potrebama učenika i njihovih obitelji nego da im se otvaraju i gdje ispod vidljive uljudnosti nema uključenosti. Širok je raspon situacija koje, povremeno ili trajno, ljude definiraju različitim: od posebnih potreba do promjena u obiteljskoj strukturi, uvjetima života, kriznim ili traumatičnim događajima i sl., što utječe na odnose između učenika, njegove obitelji i škole. Osjetljiv i težak posao imaju oni nastavnici koji žele osigurati jednake šanse svakomu u razmjeni iskustava s drugima, osobito kada se, primjerice tijekom jedne školske godine, u razredu nađu djeca iz različitih kultura: slavenske, kulture

Dalekog istoka, tipične islamske, afričke i latinskoameričke kulture. Učenici, osoblje škole i nastavnici suočeni su s toliko različitosti i pitanja: *Kako pripremiti i zadržati atmosferu dobrodošlice u učionici za učenike i njihove obitelji?*

Odgovori se kriju u naravi aktualne filozofije učenja u školama i stavova o tome kako djeca najbolje uče – u kreiranju odgojnih ciljeva škole (*što društvu treba*) i u živim kurikulumima razreda i učitelja – kako oni definiraju odgojni cilj škole (*što učenicima treba*).

Ilyana Marks (Chapman University in Orange, California) u završnom poglavlju prvoga dijela knjige piše o mladima koji izbjegavaju posvajanje. Godišnje više od 800 tisuća mladih između 14 i 17 godina, približno jednako u oba spola, izađe iz odgojno-obrazovnog sustava i uđe u sustav socijalne skrbi: najčešće budu izbačeni ili sami napuštaju srednje obrazovanje, postajući samohrani roditelji, beskućnici, zatvorenici ili nezaposleni te iskuse život pun obiteljskoga nereda, kaosa i iznenadnih selidbi, promjena škola i mjesta stanovanja, rasne i kulturalne neusklađenosti.

Autorica razmatra kako ta statistika utječe na ulogu odgajatelja i građanina i koju ulogu imaju pitanja rase, klase, spola, kulture i narodnosti u problematici posvajanja djece te koliko ta problematika, sveukupno, utječe na odgoj i obrazovanje posvojene djece. Koje su strategije potpore dostupne posvojenoj djeci u stvaranju identiteta u učionici i školi? U odgovoru na ova pitanja autorica elaborira koncept izgradnje strategija za osnaživanje učenika, koje, prema McQuade i Ehrenreich (1997., 203), označuju kapacitet "za nošenje s teškoćama, održivo funkcioniranje u suočavanju sa stresom i traumom, korištenje vanjskih izazova kao poticaja za rast i ko-

rištenje društvene potpore kao izvora oporavka". Pristup kurikulumu utemeljenom na jakostima pomaže mladima da se lakše nose s poteškoćama u svakodnevnom životu, ojačava ih i tako priprema za izazove budućnosti.

Drugi dio knjige započinje zanimljivim prikazom kronotopa kao oruđa, što ga autorica, Monica Miller Marsh, rabi za analiziranje i rekonceptualizaciju shvaćanja obitelji. Analizirana su tri primjera, u svakome kronotopu (18. st., Betlehem, Pensilvanija) obitelji različito shvaćaju vrijeme i prostor, što utječe na oblikovanje slike o osobi.

Tako, primjerice, moravske obitelji pijetista vrijeme i individualnu ljudsku misiju na zemlji podređuju kolektivu sa strogo definiranim rodnim i dobnim ulogama (slično nalazimo u Amiša ili u ranim kibucima). Pojedinci su predani službi provođenja Božjega zakona. Struktura zajednice omogućuje prosperitet i pruža stabilnu društveno-ekonomsku perspektivu mladim obiteljima, koji svoju zemaljsku misiju nastavljaju prema strogim pravilima kulture koja ih je oblikovala.

Za razliku od ovoga kolektivističkog obrasca, obitelji njemačkih luterana obilježuje protestantska radna etika: istaknuto se potiču individualne osobine: *duh predana i vrijedna rada dovodi do uspjeha*. Organizacija života i vremena oblikovana je kao korporacija: jasna podjela uloga, definiran cilj i upravljanje, a ekonomska neovisnost članova zajednice osigurava se potporom po povoljnijim uvjetima, što jamči financijsku moć, sigurnost i neovisnost zajednice u cijelosti.

Lenape Indijanci, koji žive u skladu s prirodom, promiču vrijednosti održiva razvoja. Dnevno vrijeme iskorištavaju na poseban način, a takav koncept nema puno smisla za nekoga tko ga vrednuje iz današnje perspektive ili iz perspektive kultura pijetista i luterana. Prostor je koncipiran tako da, kao Božji dar, pripada svakomu. Gospodarstvo nije svedeno na proizvodnju ili trgovinu, profit se ne ostvaruje na europski način: Lenape žive u *besklas-*

nom društvu, gdje nitko nije morao raditi da bi zaradio za hranu, odjeću ili sklonište, jer sve pripada svima (Coontz, 1988.).

Janice Kroeger (Kent State University) u sedmom poglavlju iznosi iskustva iz rada s osobama drugačije seksualne orijentacije koje su zasnovale razne oblike obitelji. Zalaže se za pojedinačne akcije koje mogu promijeniti strukturu škole i dječja iskustva. Smatra kako je potrebno podržavati nastojanja da se sustavno poučavaju načini na koje *gay* roditelji, *straight* roditelji i učitelji odgovaraju na složene zahtjeve LGBTQ-a populacije. Istraživanja i rasprave diljem zemlje stvaraju pritisak na mijenjanje lokalne školske strukture. Pristup promjeni ilustriran je svjedočenjem jedneiskusne učiteljice, koja je prema homoseksualcima u početku bila vrlo skeptična, no njezina je konačna pozicija prema njima pozitivna. Učiteljica i roditeljska suradnja stvorile su atmosferu podrške. Iskustva poput ovoga govore da pojedinci mogu oblikovati sustavne promjene.

Lesley Colabucci (Millersville University, Pennsylvania) i Mathew D. Conley (Ohio Dominican University in Columbus) raspravljaju o načinima na koje je posvajanje prikazano u dječjoj literaturi, dajući širok pregled tema i trendova, kritike knjiga i zbirke te prikaz pojedinih žanrova u dječjoj literaturi s tematikom posvajanja.

Ukratko, autorice materiju dijele u pet kategorija: 1. Iščekivanje i dobrodošlica (perspektiva braće i sestara); 2. Refleksija i reminiscencija (perspektiva odraslih); 3. Glas djeteta (perspektiva posvojene djece); 4. Veličanje različitosti (više priča obitelji koje posvajaju) i 5. Suočavanje sa sukobom (priče o identitetu i prihvatanju). Trenutačno dostupna literatura ne

obrađuje svakodnevna iskustva posvojene djece na normalan način. Analiza pokazuje da je izbor kvalitetnih materijala ograničen, da su u literaturi propusti veliki (npr. samohrani očevi nisu u središtu pozornosti ni u jednoj od tih knjiga, potrebno je više kvalitetnih analiza slučaja homoseksualne obitelji). Međunarodna posvajanja dominiraju dječjom literaturom, dok su ona domaća (SAD) rjeđe obrađena (češće kod obojenih ljudi i siromašnih). Zanimarivanje tih priča dodatno podupire dominaciju bjelačkoga srednjeg sloja u takvoj literaturi.

Tracy Thoennes (Purdue University) istražuje marginalizirane studentske grupe i utjecaj bijede i beskućništva na školska iskustva mladih. Propitkuje predodžbe ljudi pri pomisli na beskućnike, imajući na umu da se opća populacija ovim pitanjem uopće ne bavi. Prikazan je razvoj svjetonazora i politike prema učenicima beskućnicima i njihovim obiteljima školske prakse: što učitelji i ravnatelji mogu učiniti da osiguraju potporu toj kategoriji učenika. Prema Berliner (2002.): 1. *Ne stigmatizirati djecu beskućnike* (to treba shvatiti kao privremeno stanje, koje je izvan njihove kontrole, a često i izvan njihova razumijevanja); 2. *Učiniti škole sigurnim utočištima*; 3. *Misliti o potrebama djeteta u cijelosti* (fizičko, mentalno zdravlje, hrana i nutritivne potrebe); 4. *Aktivno raditi s roditeljima i skrbnicima* kako bi se razvili konkretni ciljevi i programi; 5. *Suradivati s članovima zajednice* i razvijati mreže potpore i sveobuhvatnoga nastojanja pomaganja djeci beskućnicima.

Tammy Turner-Vorbeck, u posljednjem poglavlju knjige, govori kakav je odnos višestrukih oblika školskoga kurikula prema pojmu obitelji.

Javni (službeni) kurikulum škole promišljeno i svrhovito upućuje na znanje o obitelji i prikazuje se kao namjerna instrukcija te najviše utječe na nositelje programa u školi. Znanje o obitelji (tradicionalna obitelj) predstavljeno je u udžbenicima, ali i u dječjoj literaturi i lektiri, nastavi, aktivnostima, kao i u popularnoj kul-

turi. Školski udžbenici vrve stereotipima i predrasudama i daju ograničavajuću definiciju obitelji.

Nul kurikulum svojevrsan je paradoks: radi se o nečemu što ne postoji, a zapravo postoji i jednako je važan kao i javni kurikulum. Njegov je utjecaj velik: plodno tlo nalazi u mitovima, predrasudama i stereotipnoj praksi u školskim kulturama. *Nul* kurikulum sustavno i s namjerom prešućuje, odnosno ignorira, određene oblike ponašanja, ideje, pitanja i probleme. Netradicionalni oblici obitelji često se prešućuju i izbacuju iz kurikularnih standarda, s namjerom da ih se prikaže nebitnima (prema Turner-Vorbeck, 2006., 166).

Skriveni kurikulum obitelji postoji usporedno sa službenim. Utemeljen je na legitimnom znanju, ali i na znanju svakoga pojedinca koje je oblikovano prema osobnim povijestima, stavovima i uvjerenjima, a koji se bitno razlikuju od onih proklamiranih. Skriveni kurikulum je kurikulum školske prakse. Tako konceptualiziran, u sebi nosi pretežno ideju da je odgoj i obrazovanje socijalizacijski proces i da je funkcija škole da reflektira dominantnu moć društvene strukture.

Iako pisana u kontekstu američke kulture, knjiga može biti zanimljiva i čitateljima u Hrvatskoj. Danas, kada se obiteljska raznolikost pojavljuje sve više kao pravilo, a manje kao iznimka i u praksi tranzicijskih zemalja, dakle i hrvatskoj, i dalje prevladava stereotip tradicionalne obitelji kao reprezentativni model, što utjecajni mediji, posebice televizija, i školski udžbenici iskorištavaju u promicanju poželjnoga socijalnog obrasca. Prevlast jednog, isključujućeg, tipa obitelji negativno utječe na vlastitu vrijednosnu procjenu, na isti način kao što to čine drugi stereotipi. Mitovi, predrasude i stereotipi, s koji-

ma se u kulturnim (i školskim) praksama susrećemo, po svojem se vrijednosnom utemeljenju bitno ne razlikuju od onih o kojima je u knjizi riječ. Stoga se, u određenoj mjeri, opisana iskustva mogu iskoristiti u razvoju strategija obrazovanja za međuljudske kompetencije i redefiniranje uloge škole u stvaranju slike obitelji. Knjiga se može preporučiti svima kojima je pitanje multikulturalizma od osobnog ili profesionalnog interesa: studentima, praktičarima u školama, socijalnim radnicima, kao i znanstvenicima koji istražuju prikazane, ali i druge, aspekte mijenjanja svekolike društvene, a time i školske, prakse.

Katica Kuljašević

Ivana Ferić VRIJEDNOSTI I VRIJEDNOSNI SUSTAVI – PSIHOLOGIJSKI PRISTUP

Alinea, Zagreb, 2009., 159 str.

Vjerojatno ne postoji osoba koja si barem jednom u životu nije postavila pitanja poput: "Što mi je važno u životu?"; "Kojim se načelima vodim u životu?"; "Je li mi važnija obitelj ili posao?" i sl. Važnost ovih pitanja poticala je brojne filozofe, politologe, sociologe, psihologe i druge znanstvenike da proučavanju vrijednosti pristupe sustavno i empirijski. O njihovoj znatiželji i interesu danas svjedoči vrlo velik broj djela. Međutim, knjiga Ivane Ferić "Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup", u izdanju zagrebačke Alinee, prvo je sveobuhvatno djelo jednoga domaćeg autora. Autorica se prihvatila zahtjevna posla da na jednom mjestu objedini recentna teorijska shvaćanja, dosadašnje spoznaje i nalaze istraživanja (u svijetu i u Hrvatskoj) te da opiše smjernice za buduća istraživanja vrijednosti i vrijednosnih orijentacija. Knjiga je rezultat autoričina višegodi-